

Vogelbalans 2020

Thema Exoten

Inhoud

- Voorwoord 3
- Wat is een exoot? 4
- Hoe komen exoten bij ons? 5
- Ons exportproduct: de nijlgans 6
- De nijlgans en zijn negatieve imago 7
- Vier schaarse exoten 8
- Een geduchte concurrent? 10
- Honderden halsbandparkieten bijeen 11
- 'Exoten kunnen ook een positieve rol hebben' 12
- Raadselachtige ruiers 14
- Het oranje van Nederland-Duitsland 15
- Meer dan duizend jaar fazanten 16
- Maar over honderd jaar? 17
- Welke soorten kunnen we verwachten? 18

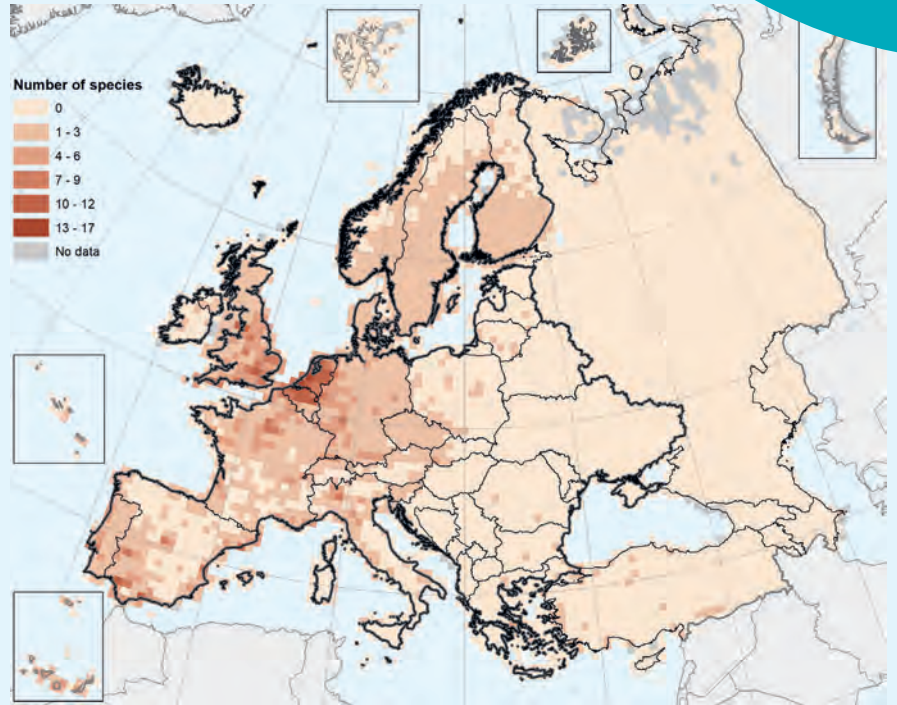
Voorwoord

Wie in de geschiedenis van Nederland duikt komt al snel tot de conclusie dat wij al eeuwenlang een land van open grenzen zijn. Dat heeft ons, naast veel welvaart, ook veel andere dingen gebracht; een gevarieerde cultuur, een gemengde bevolking, (handels-)relaties met zo'n beetje de hele wereld en een grote voorliefde voor buitenlandse reizen.

Hieraan moest ik meteen denken toen ik de kaart met de verspreiding van exoten in de net verschenen tweede Europese broedvogelatlas onder ogen kreeg. Nederland springt enorm in het oog en dat kan bijna geen toeval zijn: we hebben immers een wereldhaven, één van de drukste Europese luchthavens en we zijn een reislustig volkje. Maar de exoten onder onze vogelbevolking zorgen ook voor stevige discussies want veel vogelaars (en anderen) hebben hierover wel hun eigen mening.

Vanuit mijn eigen telervaring heb ik bijvoorbeeld 'niet zoveel' met fazanten, simpelweg omdat ze mij net iets te vaak hebben laten schrikken als ze met veel kabaal uit een duingrasland of -struweel opvlogen. Tegelijkertijd ben ik altijd wat verbaasd over de felle veroordelingen van sommigen over de negatieve effecten van exoten als de nijlgans; het komt mij voor als 'klok horen luiden maar geen idee hebben waar de klepel hangt'.

Nuchtere feiten delven in een emotionele discussie over exoten nogal eens het onderspit

>> Aantal gevestigde soorten exoten per 50x50 kilometerblok in 2013-2017. Kaartbeeld uit de nieuwe Europese broedvogelatlas.¹

ten opzichte van stevige meningen. Daarom is het goed om datgene wat we wél weten over de exoten onder de in het wild levende vogels op een rij te zetten. Dat is in deze Vogelbalans gedaan met ook aandacht voor specifieke soorten, het tellen van slaapplekken en de maatschappelijke context en het nut van bestrijding.

Hoe dan ook blijft het verstandig ons te blijven realiseren dat exoten er zijn en ook zullen blijven. Kijk naar de aantallen van nijlgans of halsbandparkiet en je weet dat we die echt niet meer kwijtraken. Nieuwe vestigingen worden tegenwoordig scherp in de gaten gehouden maar zullen er desondanks komen; we leven nu eenmaal in een klein land binnen de globale gemeenschap.

In die context vond ik de bijdrage van Laura Verbrugge, wetenschapper bij de twee Finse universiteiten, heel verfrissend. Zij presenteert een alternatieve kijk op exoten: beschouw je als mens onderdeel van een groter ecologisch systeem en accepteer dus dat er nieuwe soorten worden ingevoerd. Bij planten vinden we dat al heel normaal. En zeg nou eens eerlijk, wie beschouwt de fazant inmiddels nog écht als een exoot?.... Ik in ieder geval niet. Maar ze zouden toch na zoveel jaren inburgering wel hebben kunnen leren dat rustig wegvliegen óók een goede vluchtstrategie is?

Veel leesplezier gewenst!

Theo Verstrael
directeur

Wat is een exoot?

Bij vogels spreken we van exoten als het gaat om soorten die niet van nature in Nederland voorkomen en die (oorspronkelijk) bewust of onbewust met mensen zijn meegekomen. Ze hebben Nederland niet op eigen kracht bereikt vanuit gebieden waar ze inheems zijn. Soorten als bijeneter en Cetti's zanger zijn dus geen exoten. Ze koloniseerden ons land via een noordwaartse uitbreiding vanuit hun Zuid-Europese broedgebieden. Een soort die in Nederland is uitgestorven en met hulp van de mens is teruggekeerd (herintroductie), zoals de raaf, noemen we evenmin een exoot.

In Nederland zijn meer dan 250 soorten vogelxoten in het wild vastgesteld. Hiertussen zitten spectaculaire verschijningen als kroonkraanvogel en geelvleugelara. Deze laatste heeft zelfs gebroed! Echter, slechts een klein

aantal soorten lukte het om vaste voet aan de grond te krijgen. Tegenwoordig broeden zo'n 15 soorten jaarlijks in ons land. Een deel daarvan is invasief, dat wil zeggen dat hun aantallen zijn toegenomen en hun verspreiding is uitgebreid. Uitgesproken invasieve exoten zijn grote Canadese gans, nijlgans en halsbandparkiet. De fazant was al ruim vóór 1900 ingeburgerd en wordt als inheemse soort beschouwd in beleid en wetgeving. Daarnaast zijn er soorten als de casarca, waarvan de meeste exemplaren (nazaten van) ontsnapte vogels zullen zijn, maar waarbij incidenteel een wilde herkomst niet valt uit te sluiten. Ook deze soorten beschouwen we in deze Vogelbalans als exoot. Gedomesticeerde soorten die in het wild zijn beland, zoals de kip en de soepgans, worden soms exoot genoemd maar vormen in feite een aparte categorie.

>> Illustraties: Elwin van der Kolk
Foto's: Harvey van Diek, Frank Vassen (cc)

Hoe komen exoten bij ons?

De vestiging van veruit de meeste vogelxoten hangt samen met hun populariteit als siervogel. Denk aan de vele watervogels, de papegaaiachtigen en soorten die vanwege hun mooie zang worden gehouden. Ze kwamen in het wild terecht doordat ze ontsnapten of werden vrijgelaten door vogelhandelaren of -houders. Het waren vooral watervogels en papegaaiachtigen die het lukte om zich blijvend te vestigen. Ze zijn afkomstig uit alle windstreken, zowel met een warm als gematigd klimaat. Kleine zangvogels zijn meestal geen blijvertjes. Alleen de bruinkopdiksnavelmees bouwde een kleine lokale populatie op.

Fazant en rode patrijs zijn geïntroduceerd ten behoeve van de jacht. De fazant handhaafde zich, de rode patrijs niet. Een speciaal geval zijn vogelsoorten die zich verspreiden door

mee te liften op schepen. De Kaapverdische mussen op een boot in de haven van het Zeeuwse Hansweert, net terug van een zeereis langs de Kaapverdische Eilanden, kregen veel aandacht van vogelaars. Maar deze vogels werden weggevangen voordat er een populatie kon ontstaan.

De huiskraai verspreidde zich via bootreizen vanuit Zuid-Azië over delen van het Midden-Oosten en Afrika. In 1994 doken twee huiskraaien op bij de monding van de Nieuwe Waterweg in Hoek van Holland. Waarschijnlijk waren ze met een boot gearriveerd. De aantallen groeiden tot enige tientallen. In 2013 kwam de kentering: op gezag van de overheid werd begonnen met het bestrijden van de huiskraaien, waarna de aantallen snel afnamen. Dit jaar is de soort niet meer gemeld.

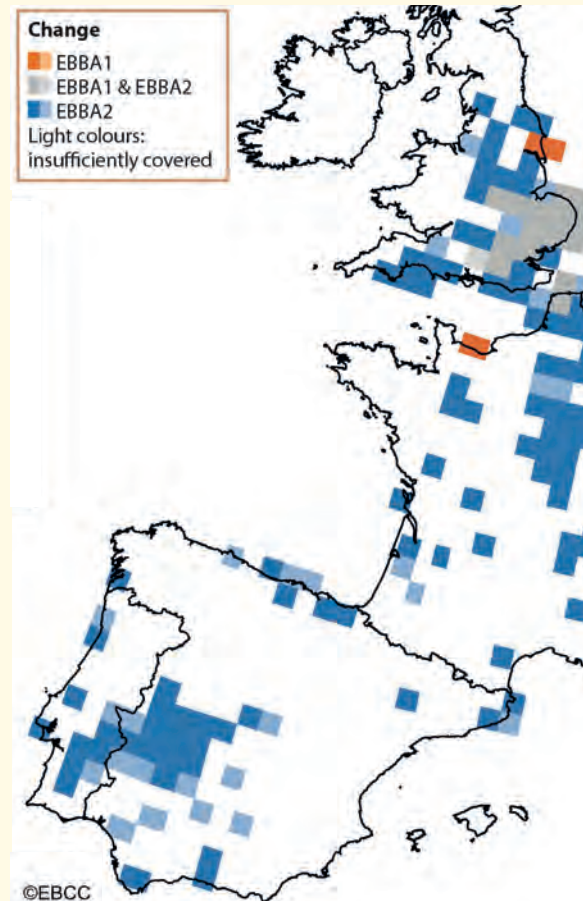
Ons exportproduct: de nijlgans

De verspreiding van de nijlgans anno 2020 bestrijkt een groot deel van Noordwest-Europa. Het aantal individuen zal waarschijnlijk de 100.000 benaderen. Daarmee is de nijlgans een van de meest succesvolle exoten. De Nederlandse populatie speelde een belangrijke rol in de uitbreiding.

In Engeland nestelen nijlganzen al ruim twee eeuwen in ontsnapte staat, maar dat leidde niet tot een grote populatie. Hoe anders verging het ze in Nederland! Na de eerste broedgevallen eind jaren zestig, in de omgeving van Den Haag, kwam een indrukwekkend treintje in beweging. Rond 1990 waren vanuit het Haagse al grote delen van ons land bezet, met nieuwe uitbreidingskernen onder andere bij Groningen. Gaandeweg naderden de eerste broedvogels de landsgrenzen. Dertig jaar later reikt de verspreiding tot in Zuid-Zweden, Oostenrijk en het Iberisch Schiereiland, al zijn de dichtheden nog steeds nergens zo hoog als in ons eigen land.

Dat Nederlandse vogels in deze uitbreiding een grote rol speelden, lijkt zonneklaar. Maar pas door het kleurringen van vogels is dit ook daadwerkelijk aangetoond. In Nederland geboren vogels vestigden zich in Duitsland (en andersom); een jonge nijlgans uit het Amsterdamse Vondelpark ging in het oosten van Engeland broeden.¹ We hebben het dan ook over een soort die in zijn oorspronkelijke Afrikaanse broedgebied niet opziet tegen verplaatsingen over ruim 1000 kilometer.

De opmars bleek tot nu toe onstuitbaar, al stakte de toename in ons land enkele malen. Misschien had dit te maken met vervolging: in sommige jaren zouden alleen al in Nederland 20.000 nijlganzen geschoten zijn, naast 10.000 in het aangrenzende Noordrijn-Westfalen. Dat had misschien regionaal wel effect, maar landelijk groeiden de aantallen ook in recente jaren nog licht.²

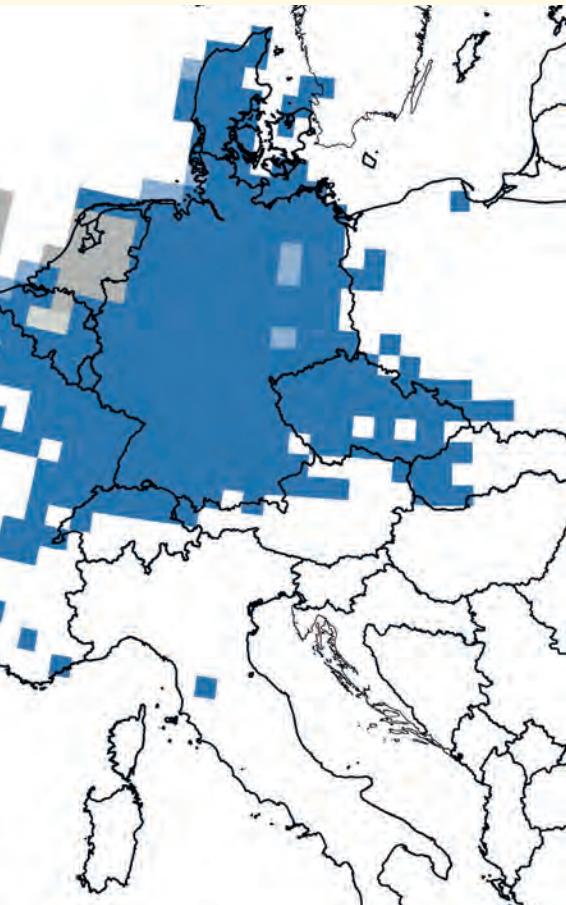

» Verandering broedverspreiding van de nijlgans tussen

>> Dreigende nijlgans. Foto: Harvey van Diek

De nijlgans en zijn negatieve imago

1985-1988 en 2013-2017.⁴

Als er een lijst van onder vogelaars populaire vogelsoorten zou bestaan, bungelde de nijlgans vast ergens onderaan. Dat niet zozeer vanwege de veronderstelde landbouwschade als wel op grond van ongrijpbare argumenten als uiterlijk ('lelijk!') en geluiden ('herrie!'). Een serieuzere aantijging is die van verdringing van inheemse vogelsoorten. Maar is dat wel zo?

Er zijn eigenlijk verrassend weinig bewijzen hiervoor. Voedselconcurrentie is niet erg aannemelijk, aangezien het hoofdvoedsel – gras – ruim voorhanden is. Dat nijlganzen agressief kunnen zijn tegenover andere vogels, is zeker waar. Maar dramatische consequenties heeft dat zelden. De gegevens hierover zijn nogal anekdotisch, zoals dat van het verdrinken van enkele jonge bergeenden.¹ Wie wel eens zag hoe een broedende knobbelzwaan 'zijn' plasje weet vrij te houden van andere watervogels, weet dat niet alleen nijlganzen een rode was voor ogen kunnen krijgen.

Dan het argument van nestplaatsconcurrentie. Nijlganzen nestelen al vroeg in het seizoen en kunnen nesten inpikken van kraaiachtigen en roofvogels. In het laatste geval is daar wel wat over bekend dankzij de Werkgroep Roofvogels Nederland. In 2010, bijvoorbeeld, werd nog niet één procent van de gecontroleerde nesten van buizerd, havik, sperwer en torenvalk door nijlganzen bezet. En vergis je niet: het ging om aantallen van 274 (sperwer) tot 1162 (buiserd) gecontroleerde nesten.² Zo'n overname wordt bovendien soms door mensen bewerkstelligd. Vier van acht door een nijlgans overgenomen buizerdnesten bij Zwolle in 2000 waren eerder door bosonderhoud verstoord. In twee van drie gevallen waarin een haviksnest werd overgenomen, deden de haviken op korte afstand een nieuwe en succesvolle broedpoging.³ Of de jonge nijlgansjes dat overleefden?

Vier schaarse

>> Mandarijneenden
Foto: Ran Schols

Mandarijneend

In West-Europa vergaat het de mandarijneend beter dan in zijn Oost-Aziatische oorsprongsgebied, waar de soort afneemt. Ontsnapte of losgelaten vogels vestigden zich bij ons vanaf de jaren zestig in bossen en parken, vooral op de hoge gronden en in de duinstrook. De aantallen namen langzaam toe tot enkele honderden paren. Mandarijneenden broeden in grote boomholten, waaronder nestgaten van zwarte specht en nestkasten voor bosuil of torenvalk. Tot problemen met andere soorten leidt het zelden¹. Recente lokale afnames van mandarijneenden kunnen het gevolg zijn van predatie door boommarters.

Gewoonlijk is deze soort weinig avontuurlijk. Uitgebreid kleurringonderzoek rond Arnhem leverde geen melding op in Apeldoorn, amper 25 km verderop. Bizarre uitzondering was een eend die liefst 1259 km aflegde naar Noorwegen.²

>> Heilige ibis
Foto: Erwin de Lange

Heilige ibis

De uit Afrika en het Midden-Oosten afkomstige heilige ibis leek even een vaste Nederlandse broedvogel te worden. Vrij rondvliegende vogels uit Avifauna in Alphen a/d Rijn begonnen zich rond de eeuwwisseling te verspreiden. Ze nestelden in de omgeving maar ook in een lepelaarskolonie in Botshol. Dat leidde tot bezorgdheid. In West-Frankrijk ontstond namelijk vanaf 1993 een razendsnel groeiende broedpopulatie. Het aantal liep op tot 1700 paren in 2006. Dit werd beschouwd als een gevaar voor andere kolonievogels. Heilige ibissen concurreren om de beste broedplekken en roven wel eens eieren en jongen van sterns en andere soorten. In twee jaar tijd werden daarom 4500 heilige ibissen geschoten.

In ons land liep het niet zo'n vaart, met maximaal 12 broedparen in 2007. Maar om Franse toestanden voor te blijven, werd toch actie ondernomen. Enkele tientallen vogels zijn teruggevangen en verschillende vrij koude winters droegen ook bij aan een reductie.³ In recente jaren wordt slechts een handvol heilige ibissen gezien en zijn broedgevallen uitzonderlijk.⁴

exoten

>> *Monniksparkieten*
Foto: Roy Slaterus

Monniksparkiet

De uit Zuid-Amerika afkomstige monniksparkiet heeft bij ons meer moeite zich in ontsnapte staat te handhaven dan de halsbandparkiet. Verschillende vestigingen bleken van tijdelijke aard. Meer bestendig is het voorkomen op Goeree (Ouddorp) en vooral in Apeldoorn. Daar huizen sinds 2003 enkele tientallen exemplaren die in de enorme gemeenschappelijke nesten ook jongen grootbrengen.¹ De aantallen blijven echter laag, net als bijvoorbeeld in Brussel. Vermoedelijk is dit klimaat-gerelateerd, want in Zuid-Europa zijn monniksparkieten lokaal zo talrijk dat ze bestreden worden. Vanwege overlast en gevaar (lawaai, stroomstoringen, vallende nesten) zou de gemeente Madrid van plan zijn om 12.000 monniksparkieten te elimineren.² Dat is in Nederland niet nodig. In Apeldoorn werden nesten met succes verplaatst om klachten over geluidsoverlast tegen te gaan.³

>> *Bruinkopdiksnavelmees*
Foto: Harvey van Diek

Bruinkopdiksnavelmees

Losgelaten of ontsnapte kleine kooivogels is zelden een lang leven beschoren, althans in ons land. Te veel vijanden, te weinig voedsel, een ongunstig klimaat. Zouden de oorspronkelijk Oost-Aziatische bruinkopdiksnavelmezen een blijvertje zijn? Sinds 1997 duiken ze op in rietmoerasjes bij Weert. Het duurde overigens ettelijke jaren voordat de juiste naam vaststond, aangezien verschillende diksnavelmezen erg op elkaar lijken. De vogels zwerven in herfst en winter rond in groepen tot enkele tientallen vogels die een groot gebied bestrijken. In de broedtijd leven ze onopvallend en meer plaatsgebonden. Er zijn geen aanwijzingen voor concurrentie om voedsel of nestplaatsen met andere zangvogels. Het blijft ook een sterk lokaal gebonden vogelsoort, die zich in ruim twintig jaar tijd amper uitbreidde.⁴ In Noord-Italië ging het harder. Daar werden in 1995 zo'n 150 exemplaren losgelaten en in 2008 vlogen er ruim 5000 rond. Activiteitsgebieden van gezenderde vogels waren gemiddeld 25 ha groot in de winter en 4,5 ha in de broedtijd.⁵

Een geduchte concurrent?

Met minstens 10.000 rondvliegende individuen is de halsbandparkiet één van de talrijkste exoten bij ons. Wat weten we over concurrentie met andere soorten?

Op winterse voerplaatsen is de halsbandparkiet een dominante verschijning. Kleinere vogelsoorten worden verjaagd of moeten geduld hebben. Het effect daarvan wordt verschillend ingeschat. Terwijl de ene Franse studie veronderstelt dat het agressieve gedrag op voertafels wel effect moet hebben, misschien zelfs tot in het broedseizoen, brengt de andere nuances aan.¹ Daar acht men de afschrikwekkende werking van halsbandparkieten niet groter dan die van andere forse vogels, zoals Turkse tortel en ekster.²

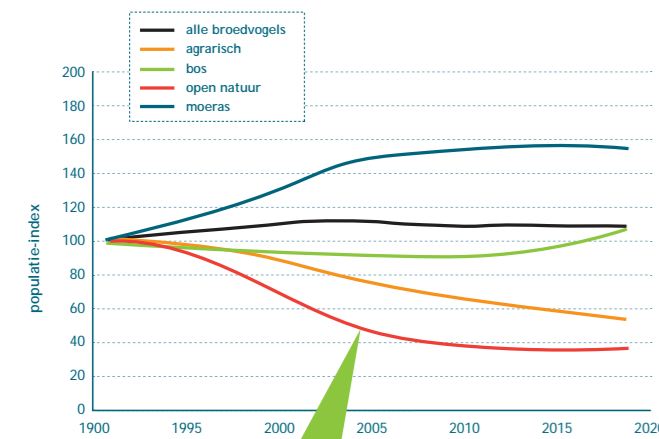
Bij concurrentie om nestplaatsen lijkt vooral de boomklever de klos te zijn. Deze prefereert dezelfde hollen (meestal van grote bonte specht) als de halsbandparkiet, maar is veel kleiner en begint later met broeden. Bij een experiment in Brussel werden nestplaatsen van halsbandparkieten ontoegankelijk gemaakt. Ze namen zonder pardon die van boomklevers in beslag.³

Bij schaarste aan nestplekken kunnen er dus problemen ontstaan. De meeste Nederlandse boomklevers nestelen echter in grote bossen op zandgronden, waar halsbandparkieten ontbreken. Op populatieniveau zal het daarom meevallen, net zoals in Engeland wordt verondersteld.⁴

Misschien grotere problemen zijn te verwachten bij vleermuizen. Rosse vleermuizen gebruiken jaarrond oude hollen die in de winter veilig moeten zijn voor predatoren (boommarter, eekhoorn) en een stabiel en vorstvrij microklimaat moeten hebben. Zulke plekken zijn schaars. Van 3500 onderzochte bejaarde bomen in de Hollandse duinen waren er maar tien geschikt als winterslaapplaats.⁵ Wanneer halsbandparkieten zo'n plek vanaf half januari claimen en 'verbeteren' (ingang verbreden, bodem opschonen), gaat deze verloren voor de vleermuizen. In Zuid-Europa werd een stadskolonie van de bedreigde grote rosse vleermuis gedecimeerd door halsbandparkieten, waarbij zelfs de nodige vleermuizen het leven lieten.⁶

Trends, nader bekeken

Nederland heeft zich verbonden aan internationale afspraken om de afname van de biodiversiteit te stoppen. Om een snelle indruk te krijgen of dit doel wordt bereikt, zijn graadmeters ontwikkeld die de populatietrends in één oogopslag samenvatten. De graadmeters worden opgesplitst naar leefgebieden of naar eigenschappen van vogels. Hiermee krijgen we een eerste inzicht in waar het beter of slechter gaat met de vogelstand en wat de mogelijke achtergronden van de veranderingen zijn. De vogelgraadmeters per landschap vormen tevens een bouwsteen van de Living Planet Indicatoren, die we samen met het CBS jaarlijks actualiseren om de toestand van de Nederlandse natuur te volgen. Ze zijn te vinden in het Compendium voor de Leefomgeving van de Rijksoverheid (www.clo.nl).

Ook voor heidevogels geldt: sterkste afname in regio's met de hoogste stikstofbelasting.

2020

Broedvogels en leefgebieden

De meeste moerasvogels zitten sinds 1990 in de lift, wat deels komt door een substantiële uitbreiding van de oppervlakte moerasnatuur. Moerasvogels die in de Sahel overwinteren, profiteren bovendien van relatief gunstige omstandigheden aldaar, zoals toenames bij snor en rietzanger in 2019 en 2020 aantonen. Gezien de zeer natte situatie daar op dit moment, belooft ook 2021 weer een goed jaar te worden. Diverse bosvogels die in eigen land overwinteren, zoals boomkruiper en boomkruiper, doen het al jaren goed. Dit mede dankzij het ouder worden van loof- en gemengde bossen en meer ruimte voor een natuurlijker bosbeheer. Maar op de zandgronden met de hoogste stikstofdepositie, in het midden en zuiden van het land, neemt de groep van bosvogels gemiddeld genomen af.¹

¹ Wereld Natuur Fonds. 2020. Living Planet Report Nederland.

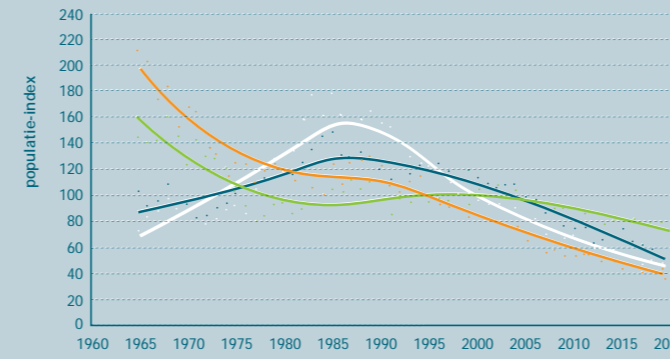
grauwe klauwier

Een toename van bijna 20% van 2018 op 2019, en nogmaals pakweg 30% erbij in 2020: het gaat de grauwe klauwier voor de wind. Droog en zonnig weer in juni-juli zorgt voor een hoog broedsucces, en veel van de jonge vogels zijn in het volgende broedseizoen zichtbaar in staat om een geschikt plekje te vinden.

2021: voorbereiding op het Jaar van de merel

Van schuwe bosvogel naar talrijke generalist, maar inmiddels weer op zijn retour? Sinds de start van het Meetnet Urbane Soorten in 2007 zijn de aantallen merels in bebouwde omgeving met bijna 40% afgenomen. De regionale verschillen zijn opvallend. Terwijl Groninger stadsmereels zich voorsnog goed handhaven, verdween tweedeede van de soortgenoten in Limburgse steden. Het Usutu-virus wordt genoemd als belangrijke oorzaak. Maar speelt er meer en is het broedsucces voldoende? Daar willen we in 2021 een vinger achter krijgen met de hulp van onze tellers.

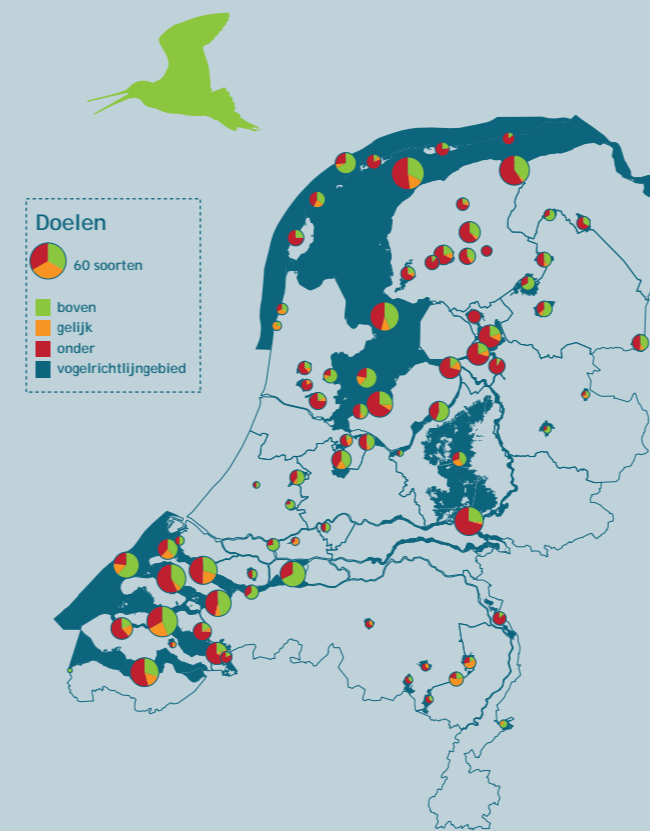
Voorlopige cijfers uit Friesland, de belangrijkste weidevogelprovincie, wijzen voor grutto en kievit op een verdere achteruitgang met ongeveer 5% in 2020.

Weidevogels: gebed zonder end?

De vier 'klassieke' weidevogels nemen al decennia lang sterk in aantal af. Alleen al sinds 1990 verdween tweedeede van de grutto's, scholeksters en kieviten. In 2019 bereikten ze alle drie hun laagste stand sinds de start van de telreeksen. De achteruitgang hangt vooral samen met schaalvergroting en intensivering in de landbouw. Vochtige, kruidenrijke graslanden hebben plaatsgemaakt voor ontwaterde en geëgaliseerde raaisgraslanden waar steeds vaker en vroeger wordt gemaaid. Toegenomen predatie¹ en de droogte in de afgelopen drie broedseizoenen verergerden de problemen. In 2009-2018 deden kieviten en grutto's het in weidevogelreservaten wel beter dan in regulier landbouwgebied, maar dat gold niet of nauwelijks voor gebieden met agrarisch weidevogelbeheer.²

Meeste Natura 2000-gebieden halen hun doelen niet

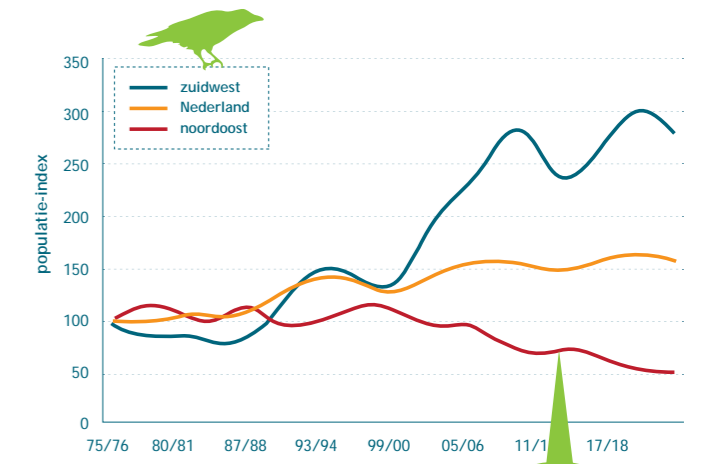
Nederland telt bijna 80 Natura 2000-gebieden die een doelstelling voor vogels hebben. In het kaartje worden die doelen vergeleken met de vastgestelde aantallen in de afgelopen vijf seizoenen (broedvogels, watervogels, slaapplaatsen). Per gebied is het aandeel soorten weergegeven waarvan de aantallen boven, gelijk aan (met marge van 10%) of onder de instandhoudingsdoelen uitkomen. Hoe groter de taart, hoe meer vogelsoorten voor dat gebied zijn aangewezen. In 45 gebieden worden de doelen voor de helft of meer van de soorten niet gehaald. Voorbeelden zijn de Weerribben, de duinen van de Waddeneilanden, de Friese Meren, de Maasduinen en de Brabantse Wal. In 31 gebieden worden de doelen voor het merendeel van de aangewezen soorten juist wél gehaald, zoals in de Biesbosch, Markermeer en VoordeIta. Ten opzichte van drie jaar geleden is de score iets verslechterd.

¹ Teunissen W., Kampichler C., Majoor F., Roodbergen M. & Kleyheeg E. 2020. Sovon-rapport 2020/41.
² van Turnhout C., Foppen R. & Zoetebeier D. 2019. Sovon-rapport 2019/85.

Klimaatindicator voor watervogels

Trends van doortrekkende en overwinterende watervogels, zoals vastgesteld met het Meetnet Watervogels, zijn gebaseerd op maandelijkse tellingen sinds 1975/76. Het overwinteringsgebied blijkt, naast voedselkeuze, een grote invloed op de trends te hebben. Soorten die vooral ten zuidwesten van Nederland overwinteren, zoals slobbeend en kluit, nemen bij ons gemiddeld genomen sterk toe. Ze zijn gevoelig voor koude winters (die dalen in het indexverloop verklaren), maar die komen amper meer voor. Watervogels die voor een belangrijk deel in Nederland en omliggende landen overwinteren, zoals brandgans en kraakeend, namen tot de eeuwwisseling toe en zijn daarna gestabiliseerd. Soorten met een zwaartepunt in winterverspreiding ten noordoosten van Nederland nemen bij ons sinds die tijd juist af. Door de verschuivingen verandert het zwaartepunt van internationale verspreidingsbeelden, bijvoorbeeld bij kleine zwaan (naar Duitsland) en kleine rietgans (Denemarken).

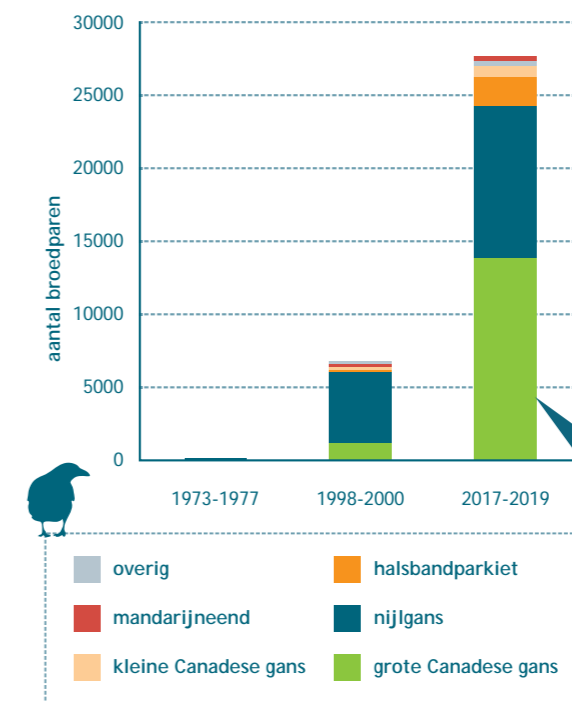

Voorbeelden zijn taigarietgans, brilduiker en nonnetje

smient

In november-februari loopt het aantal bij ons overwinterende smienten richting het miljoen. Rond de eeuwwisseling waren het er zelfs nog meer. Vooral in Delta, Waddenzee en rivierengebied namen de aantallen sindsdien fors af. Dat er ten noordoosten van ons land steeds meer smienten overwinteren, kan de afname in Nederland niet compenseren. De populatie als geheel neemt af, mogelijk omdat er steeds minder jongen groot worden in de broedgebieden¹.

grote Canadese gans en halsbandparkiet zijn in 20 jaar met factor 11 toegenomen

Opmars exoten

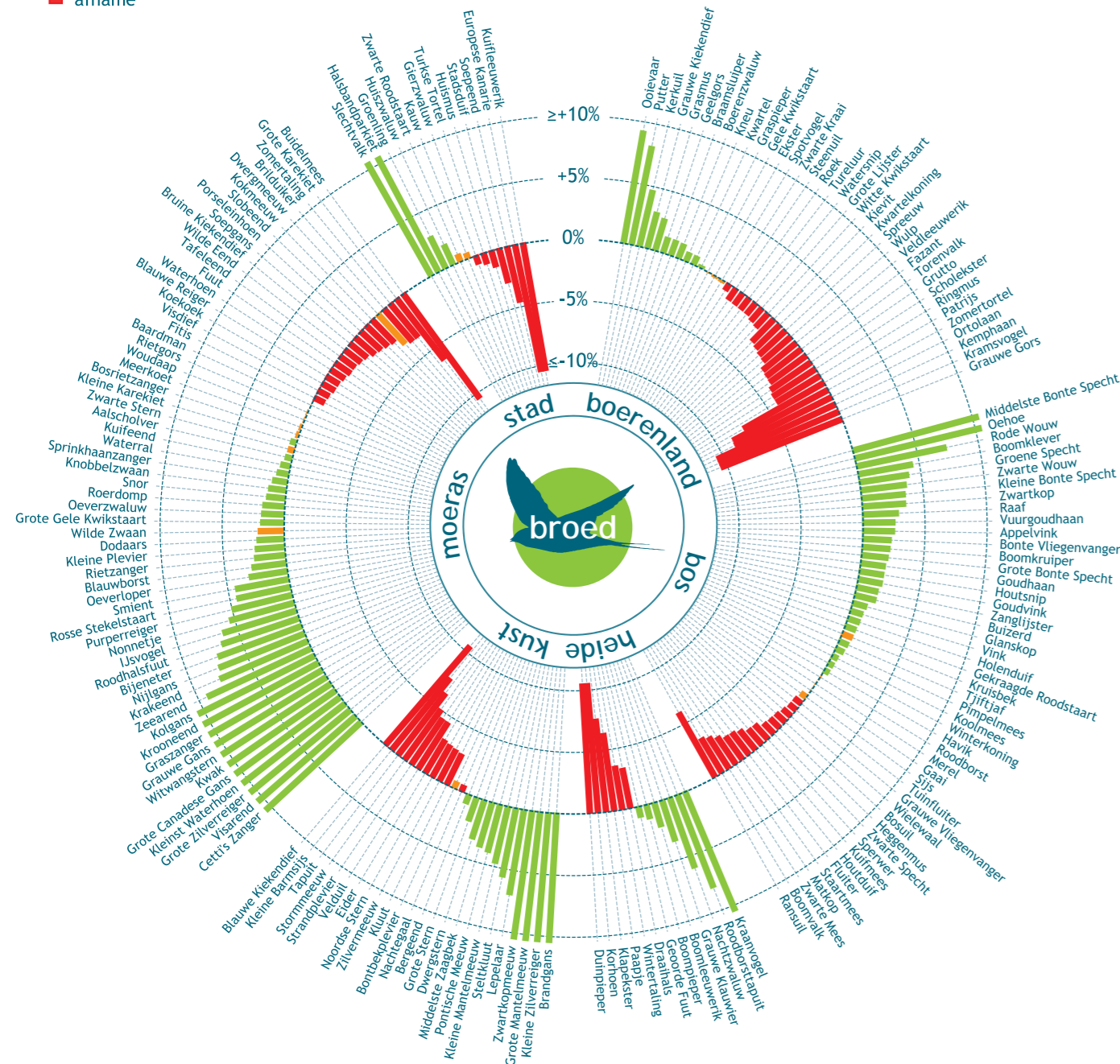
Nestelden er in Nederland rond 1975 slechts zo'n 100 broedparen van exotische vogelsoorten in het wild, in recente jaren zijn het er ruim 27.000. Drie soorten zijn verantwoordelijk voor meer dan 95% van het totaal: grote Canadese gans, nijlgans en halsbandparkiet. Kleine Canadese gans en mandarijneend volgen met ieder enkele honderden paren. Met 10-100 paren zijn Indische gans, zwarte zwaan, grote Alexanderparkiet, bruinkopdiksnavelmees, rosse stekelstaart, monniksparkiet en casarca voorsnog vrij schaarse broedvogels. De fazant, een 'ingeburgerde exoot', nam de afgelopen 20 jaar af van 55.000 naar ruim 20.000 paren (niet in figuur).

¹ Fox A.D. et al. 2015. Ornis Fennica 93: 12-25.

Aantalsontwikkelingen per soort

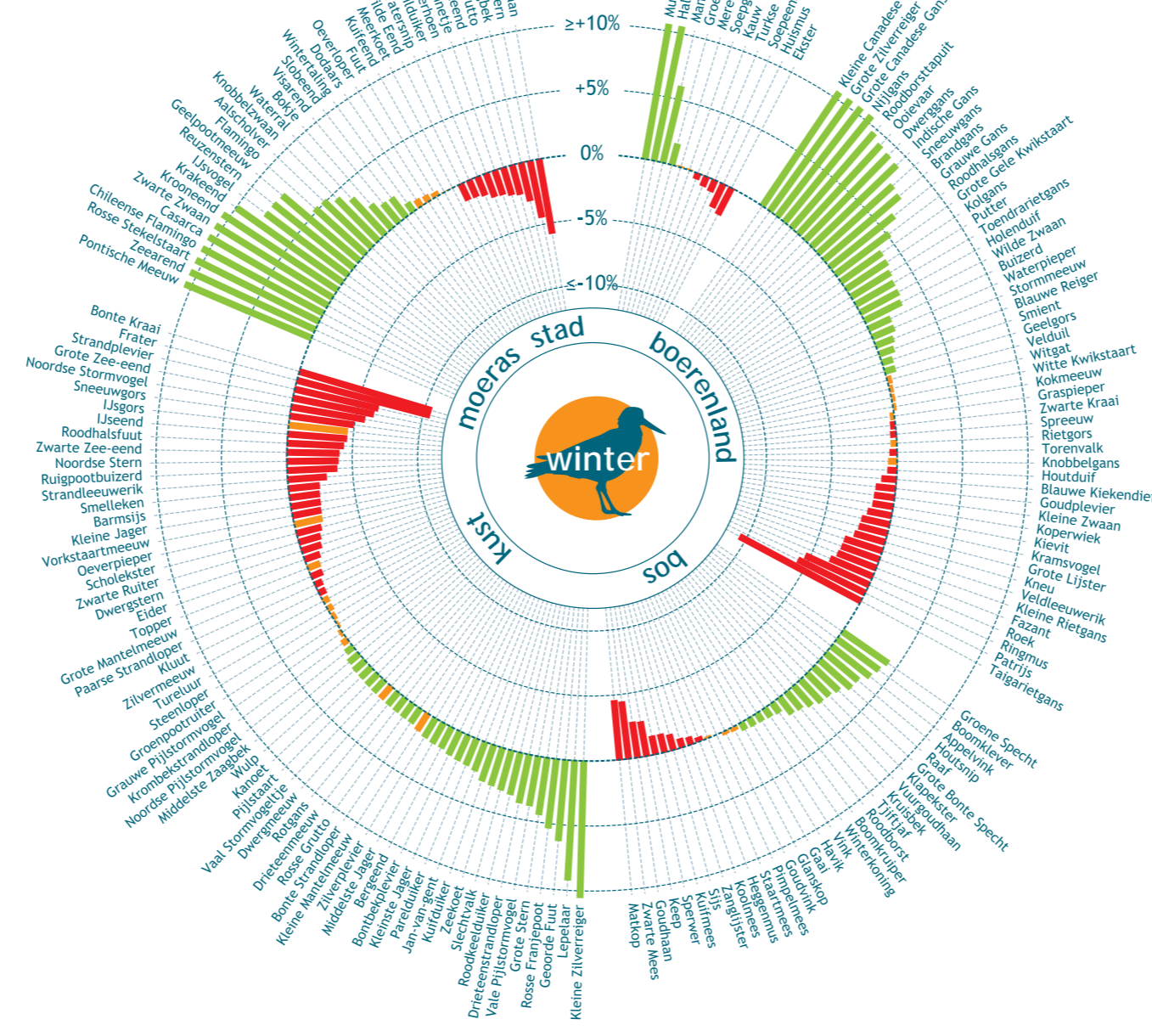

- toename
- stabiel/fluctuerend
- afname

Bron: NEM (Sovon, RWS, CBS, provincies)

Toelichting groepen:
 Heide = heide & hoogveen
 Kust = duin & kust
 Moeras = moeras & water
 Stad = stad & dorp

Bron: NEM (Sovon, RWS, CBS, provincies)

Over de figuren

Aantalsontwikkelingen per soort zoals vastgesteld met de landelijke vogelmeetnetten van Sovon en CBS (Netwerk Ecologische Monitoring). Trends van de broedvogels (links) lopen hier vanaf 1990 en komen uit het Meetnet Broedvogels. De trends van doortrekkers en wintergasten (rechts) lopen vanaf het seizoen 1980/81 en komen uit het Meetnet Watervogels, Meetnet Slaapplaatsen en Punt-Transsect-Tellingenproject (PTT). De soorten zijn gegroepeerd naar hun belangrijkste leefgebied.

Generalisten zijn arbitrair aan één leefgebied toegekend. Trends zijn gerangschikt van sterke toename tot sterke afname. De hoogte van de balkjes is een maat voor de sterkte van de gemiddelde *jaarlijkse* aantalsverandering. Een waarde van bijvoorbeeld -5% betekent een afname van bijna 80% over 30 jaar. Veranderingen groter dan 10% per jaar zijn omwille van de leesbaarheid afgetopt. Oranje balkjes betreffen statistisch niet-significante trends.

Meer weten?

Bekijk onze vogelinformatie online:

- per soort, landelijk: sovon.nl/soorten
- per provincie: sovon.nl/provincies
- belangrijke vogelgebieden: sovon.nl/gebieden
- monitoringrapporten: sovon.nl/monitoringrapporten

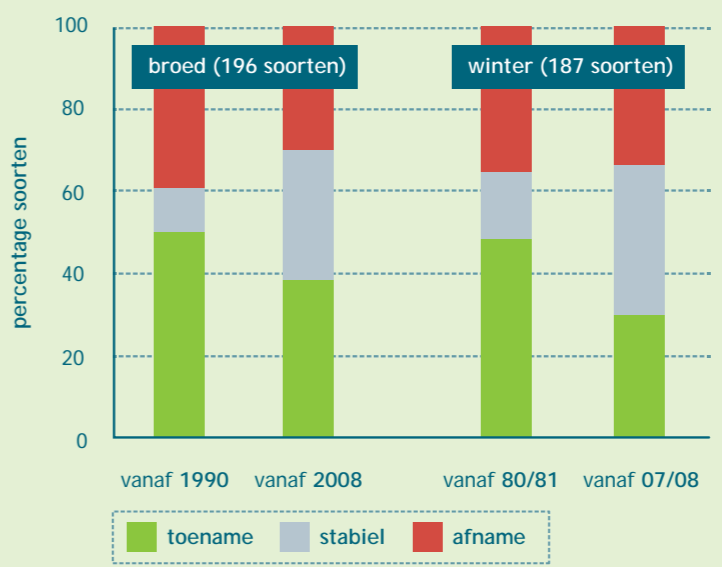

De stand van de vogels

leuk om op te hangen!

Sovon

De meetnetten van Sovon en CBS geven een goed inzicht in de aantalsontwikkeling van bijna alle Nederlandse vogelsoorten. Onze vogelbevolking is enorm dynamisch. Slechts een kleine minderheid van de broedvogels (gerekend vanaf 1990) en de water- en wintervogels (vanaf 1980) vertoont stabiele aantallen.

Sinds de start van de tellingen is het aandeel toenevende soorten wat groter dan het aandeel afnemende soorten. Op de kortere termijn, gerekend vanaf 2008, is dat voor de broedvogels niet anders, maar bij de wintervogels slaat de balans door naar negatieve trends. Dat zit 'm vooral in afnames bij soorten die buiten onze wetlands overwinteren zoals patrijs, groenling en ringmus. Opvallend genoeg doen kneu en roodborsttapuit het in hetzelfde leefgebied juist opmerkelijk goed.

Voor steeds meer soorten zijn we in staat om betrouwbare aantalstrends te berekenen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van andere gegevensbronnen. Op basis van professionele vliegtuigtellingen op de Noordzee weten we dat steeds meer jan-van-genten op het Nederlands Continentaal Plat verblijven. Langjarige zeetrekellingen door geharde vrijwilligers wijzen uit dat ook de aantallen roodkeelduikers (foto) langs de kust tegenwoordig hoger zijn dan in de jaren tachtig.

Honderden halsbandparkieten bijeen

Halsbandparkieten hebben de gewoonte om elkaar buiten het broedseizoen op te zoeken op gezamenlijke slaappleaatsen. De stormachtige groei van de populatie was in 2004 de reden om deze slaappleaatsen 's winters landelijk te gaan tellen. Dat werd tot en met de winter van 2014/15 zeven keer gedaan, waarmee de winteraantallen behoorlijk goed werden gevolgd. In 2010 waren er al zo'n 10.000 vogels verspreid over Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.¹ De laatste tien jaar werd de verspreiding ruimer en kwamen de parkieten tot aan Castricum, Zeist en de Hoeksche Waard.² In Rotterdam zette Bureau Stadsnatuur de slaappleaatsstellingen voort, samen met vrijwilligers van de Vogelwerkgroep IJsselmonde. Sander Elzerman en André de Baerdemaeker geven toelichting.

Wat is jullie aanpak?

Sommige slaappleaatsen zijn gehuisvest in goed benaderbare straatbomen. In het schijnsel van een lantaarnpaal kun je de slapende vogels 's winters met wat geduld en een verrekijker goed tellen. Door met meerdere waarnemers onafhankelijk te tellen is het resultaat behoorlijk betrouwbaar, zelfs wanneer de vogels dicht op elkaar zitten. Andere slaappleaatsen zijn minder goed

te overzien. Halsbandparkieten kiezen graag voor eilanden om veilig te zijn voor grondpredatoren, zoals katten en marterachtigen. In die gevallen zit er niet veel anders op dan de vogels te tellen wanneer ze aanvliegen. Gewoonlijk komen ze laag, snel en in compacte groepen aan. Waarnemers aan verschillende kanten van de slaappleaats schatten de groeps grootte en melden dat aan een centrale notulist. Het is een inspannende bezigheid. Bij deze tellingen houden we een foutmarge van 10 procent aan.

Recente ontwikkelingen?

De populatie in regio Rotterdam lijkt stabiel. We vermoeden dat de draagkracht van de stad bereikt is, mogelijk door een beperkt voedselaanbod in sommige seizoenen. Groepjes halsbandparkieten worden nu ook verder naar het zuiden waargenomen, zoals in de Hoeksche Waard en in de regio Drechtsteden. Wij denken dat daar nieuwe slaappleaatsen ontstaan die vogels aantrekken aan de Rotterdamse locaties, zoals de slaappleaats in Hendrik-Ido-Ambacht die sinds drie jaar bezet is. Eenzelfde verplaatsing zag men ook in Den Haag toen de Rotterdamse populatie vanaf 2003 begon te groeien.³ Inmiddels weten ook predators als

slechtvalken de vliegroutes en slaappleaatsen haarfijn te vinden. Ze bestoken de parkieten met grote regelmaat. Dat heeft effect op het gedrag van de vogels. Sommige parkieten besloten de riskante overstek van de Nieuwe Maas niet meer te maken en overnachten tegenwoordig aan de zuidoever.

Hoe ziet een grote slaappleaats eruit?

Het is een vreemde gewaarwording om hartje winter groene boomkronen te zien. Voordat de halsbandparkieten de slaappleaats betrekken, verzamelen ze zich in kleinere groepjes in omringende boomtoppen om de omgeving te overzien. Ze zijn dan schichtig en roepen veel. Pas wanneer de eerste parkieten er zeker van zijn dat de kust veilig is, bewegen de groene stromen zich richting de slaappleaats. Niet zelden zien we ook kauwen op de slaappleaats. Parkieten en kauwen wedijveren onderling om de beste takken en er is vaak een verdeling van zwarte clubjes die afsteken tegen het groen van de parkieten.

>> Huis kraai. Foto: Harvey van Diek

Laura Verbrugge (1986) volgt het exotendossier met de nuchtere afstand van een wetenschapper. Ze onderzocht hoe Nederlanders aankijken tegen exoten en exotenbeheer. Ze weet hoe gevoelig keuzes rondom bestrijden soms liggen, want hoe aalbaarder een exoot, hoe meer draagvlak die heeft bij het publiek. Halsbandparkieten zijn geen Aziatische tijgermuggen. Ze signaleert dat er in het Europese beleid veel oog is voor de negatieve impact van exoten en pleit voor een bredere benadering; kijk ook eens naar het nut van bijvoorbeeld exotische bomen in steden. En bepaal hoe je de aanvoer-routes kunt stoppen.

In 2009 begon je onderzoek bij de Radboud Universiteit. Vertel!

We waren de eersten die bekeken wat Nederlanders van exoten vinden. Via de post stuurden we een vragenlijst naar mensen in Arnhem, een stad, Renkum, een dorp in landelijk gebied, en Boskoop, waar veel bomen gekapt waren om de verspreiding van de Aziatische boktor tegen te gaan. Er bestonden weinig verschillen tussen de meningen in die plaatsen. Mensen gaven aan bekend te zijn met exoten, maar de helft kon geen goed voorbeeld geven van een exotische plant- of diersoort in Nederland. Er was tien jaar geleden dus weinig soortspecifieke kennis. We kregen ook vrij neutrale antwoorden op de vraag of exoten een probleem vormen.

Je keek ook naar de opvattingen over bestrijding.

We peilden van enkele soorten of bestrijding en beheer aanvaardbaar zouden zijn, waaronder tijgermug, Pallas' eekhoorn en halsbandparkiet. Soorten met een verschillende impact op gezondheid, natuur en economie. Voor beheer van aabare soorten, zoals eekhoorns, bestond minder draagvlak dan voor weinig aabare soorten. Dat bleek later ook uit internationaal onderzoek. Als je denkt dat de natuur wel tegen een stootje kan, ben je minder snel geneigd om in te grijpen dan wanneer je uitgaat van een fragiel natuurlijk evenwicht. Als je inheemse natuur wilt beschermen, vormen sommige exoten misschien een bedreiging omdat ze

inheemse soorten kunnen verdringen. Neem je dierenwelzijn als uitgangspunt, dan wil je alle individuen beschermen, ook de exoten. Tussen die twee uitersten zit een flink grijs gebied.

Wat zegt het beleid?

Vanaf 2014 is dat Europees gelijkgetrokken. De lijst van invasieve exoten waartegen actie moet worden ondernomen, is dezelfde in alle lidstaten. Er staan vijf vogels op die actief bestreden moeten worden omdat ze inheemse soorten kunnen bedreigen dan wel schade berokkenen aan de landbouw. Dat zijn de heilige ibis, huiskraai, nijlgans, rosse stekelstaart en treurmaina. Ze zijn aangewezen op basis van ecologisch onderzoek en risicobeoordelingen die voor heel Europa gelden. Voordat een soort op de lijst komt, wordt de beoordeling nog getoetst door een panel van wetenschappers. Er zit ook nog een politieke kant aan, want alle lidstaten moeten hun goedkeuring geven voordat een soort op de lijst komt. Soms is er dan nog discussie, bijvoorbeeld bij nertsen, omdat die in sommige landen gefokt worden. Die risicobeoordelingen moeten in ieder geval heel grondig gedaan zijn. Ze worden overigens ook weleens afgekeurd, bijvoorbeeld als er informatie ontbreekt.

Wat vind je van die lijst?

Een nadeel vind ik dat deze aanpak alleen oog heeft voor de negatieve impact van specifieke soorten. Er wordt geen rekening gehouden met de positieve rol die exoten kunnen hebben voor de maatschappij of voor de natuur, bijvoorbeeld in steden. Aangeplante bomen bieden

positieve rol hebben'

Waterleunisbloem verwijderen. Foto: Wfm van Vliet

daar schaduw en zorgen voor zuurstof. Of de bomen nu in- of uitheems zijn, ze hebben daar hun waarde. Het huidige beleid gaat vooral over grondig onderzochte soorten, waarvan de risico's bekend zijn. Deze exoten zijn vaak al zo wijd verspreid dat het lastig is om ze tegen te gaan. Maar gelukkig wordt er ook wel gekeken naar de manier waarop ze hier komen. Dat lijkt me effectiever, want dan pak je de aanvoer-route aan en werk je niet per soort.

Vogels kunnen vliegen...

Wat dat betreft zijn ze een interessante groep, want ze kunnen zelfstandig grote afstanden afleggen. Dat is anders dan bij planten, die al sinds jaar en dag met de mensheid meereizen, bijvoorbeeld als voedsel of tuinplant. Bij vogels is de aanvoerroute niet altijd zo duidelijk. Bovendien waarderen vogelaars zo'n bijzondere soort vaak wel, omdat hij nieuw is. Dat is dus zo'n maatschappelijke kant van het verhaal.

Moeten die meningen worden meegewogen in het beleid?

Nee, dat niet. De risicobeoordeling moet gewoon op ecologische basis gemaakt worden, anders kom je er nooit uit. Maar je moet er wel rekening mee houden als je gaat beheren of bestrijden, bijvoorbeeld in de communicatie.

Wat is de plaats van vogels in het hele exotenspectrum?

Je kunt niet echt een rangschikking maken, of de ene soortgroep schadelijker is dan de ande-

re. De effecten zijn zo verschillend. Het beleid bepaalt per soort of er een hoog of laag risico is voor inheemse natuur. Wel denk ik dat er zoveel planten op de Europese lijst staan omdat ze vaak makkelijk zijn weg te halen en omdat we hier meer over weten. Er zijn trouwens voorbeelden van verschillende exoten met een enorme, wereldwijde impact. De waterhyacint is over de hele wereld verspreid en heeft een grote invloed op ecosystemen. Deze waterplant blokkeert de waterafvoer en meren groeien dicht. En wat dacht je van ratten die via schepen meeliften naar eilanden en daar eieren van zeevogels opeten?

Uiteindelijk zit de mens vaak achter al die verplaatsingen...

Ik denk dat je onderscheid moet maken tussen exoten die we bewust meenemen, om ze bijvoorbeeld te verbouwen, en exoten die onbedoeld met ons meeliften. We kunnen lang niet altijd goed inschatten wat er gebeurt als zo'n exoot zich gaat verspreiden. (*Na enige aarzeling*) Als ik filosofisch ga redeneren, en de mens als onderdeel van de natuur beschouw, dan is het maar de vraag hoe onnatuurlijk het is dat die soorten zich via ons verspreiden. Maar ik denk dat we uiteindelijk toch een onderscheid maken welke natuur we graag willen hebben, en welke niet. Die opvattingen kunnen in de loop van de tijd veranderen. Misschien hebben we daarom over twintig jaar een heel ander gesprek.

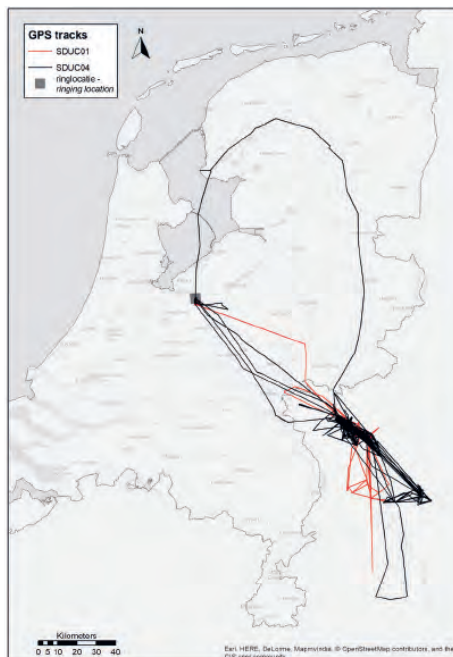
Laura Verbrugge promoveerde in 2014 op de beoordeling van risico's van exoten. Ze was van 2015-2017 secretaris van het Nederlandse Expertise Centrum Exoten (NEC-E), waarbij ook Sovon is aangesloten. Ze werkt nu in Finland als onderzoeker bij de universiteiten van Helsinki en Aalto.

Raadselachtige ruiers

De dichtstbijzijnde broedgebieden van wilde casarca's liggen in Roemenië en Bulgarije. Oostelijker broeden ze tot ver in Azië, vooral in steppemeren. Daar zijn het trekvogels die naar zuidelijk Azië verkassen om de winterse kou te ontwijken.

Het eerste broedgeval in Nederland werd in 1963 bij Noordwijk ontdekt. In de jaren tachtig

>> GPS-tracks van twee op het Eemmeer gezenderde Casarca's.¹

liep de landelijke stand op tot omstreeks 20 paren, aantallen die sindsdien weinig veranderden. We nemen aan dat deze vogels uit watervogelcollecties afkomstig zijn, net als de populaties in Duitsland en Zwitserland. Op papier zijn onze broedvogels dus exoten. Toch blijven vogelaars met gemengde gevoelens naar casarca's kijken. Er zijn immers ook influxen bekend, waarbij het bijna zeker om wilde trekvogels moet zijn gegaan. Zo waren er in de zomers van 1892 en 1994 verplaatsingen tot in Scandinavië, IJsland en zelfs Groenland. Het enige sluitende bewijs dat er wilde casarca's in Noordwest-Europa kunnen opduiken, komt uit Polen. Daar verscheen in 1978 een vogel die op ruim 4000 kilometer afstand in Kirgizië was geringd.

Dan was er nog het raadsel van de ruiers. In de zomers van de jaren negentig verschenen er tientallen casarca's voor de Friese IJsselmeerkust en op het Eemmeer. Ze zochten de ondieptes hier op om hun slagpennen te ruien. Omstreeks de eeuwwisseling liepen de aantallen op tot ruim 150 vogels en in 2018, op vier verschillende ruiplaatsen, tot in totaal bijna 2000. Dat zijn er in verhouding tot onze kleine broedpopulatie wel heel veel. Waar komen deze vogels vandaan?

Het oranje van Nederland-Duitsland

Een groepje vogelonderzoekers besloot in 2012 in hun vrije tijd de herkomst van de ruiende casarca's te achterhalen. Zo gaat dat wel vaker: vogelaars signaleren een bijzonder fenomeen en zetten er onbezoldigd hun tanden in. Wat ontrafelde de Werkgroep Casarca Nederland?¹

Casarca's verzamelen in juli en augustus in het Lauwersmeer, Eemmeer, op het eilandje De Kreupel in het IJsselmeer en op de Ventjagersplaten. Daar verblijven ze op ondiepe, rustige plekken met voedsel in de vorm van waterplanten of algen. Er zijn dammetjes om op te rusten. In enkele weken tijd vervangen de casarca's hier hun slagpennen. Ze kunnen dan niet vliegen en zijn extra kwetsbaar, vandaar dat ze deze relatief veilige plaatsen opzoeken. In het Eemmeer werden bijna tweehonderd vogels gevangen en van een gecodeerde halsband voorzien.

De aflezingen van deze halsbanden bewezen een sterke connectie met broedpopulaties in West- en Zuid-Duitsland, tot op 600 kilometer van de ruipekken. Veel casarca's bleken afkomstig uit broedgebieden in het Duitse Noordrijn-Westfalen. Verder zuidelijk op de Zwitsers-Duitse Bodensee, een andere belangrijke ruipekk, werden in de winter in Nederland

geringde vogels gezien. De Nederlandse ruiers komen dus voornamelijk uit Duitsland, waar de broedpopulatie snel groeit en veel groter is dan men eerder inschatte. Casarca's kunnen, ondanks hun opvallende verenkleed, dan ook behoorlijk stiekem zijn in het broedseizoen.

De oranje vogels trekken dus als één populatie door het landschap van Nederland, Duitsland en Zwitserland. Deze verwilderde groep werd in 2018 op minimaal 3600 vogels geschat. Uitwisseling met de wilde populatie in Oost-Europa is nog niet vastgesteld, maar is ook niet geheel uitgesloten.

» Foto: Ursula Hoffmann

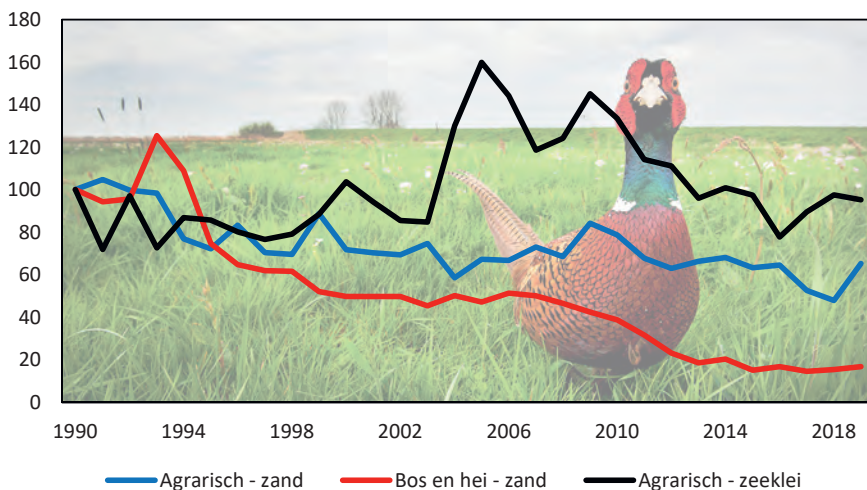
Meer dan duizend jaar fazanten

Vogelaars krijgen de schrik van hun leven als er plots een fazant met woest vleugelgeklap vlak voor ze opvliegt. Vraag je de geschrokken persoon in kwestie of hij nu met een uitheemse of een inheemse soort te maken had, dan volgt waarschijnlijk een wat onzekere blik.

De fazant is wat dat betreft een buitenbeentje. Zijn historie zou teruggaan naar de tijd dat de Romeinen ze vanwege hun vlees en eieren meebrachten uit het nabije Azië (o.a.

Georgië). In de loop van de eeuwen werden verschillende ondersoorten in Europa geïntroduceerd, waardoor er een mengelmoes van fazantvarianten kwam. Je ziet hanen met een witte nekband, maar ook zonder. Vanaf 1850 werden grote hoeveelheden fazanten uitgezet voor de jacht. Zo ontstond een populatie die kunstmatig op peil werd gehouden; de fazant raakte ingeburgerd en wijdverspreid. Eind jaren zeventig waren fazanten vrijwel overal in ons land te vinden, op wat uitgestrekte Friese weidegebieden en Veluwe bossen na. Het ging om minstens 80.000 territoriale hanen, tegen hooguit 25.000 nu. Met het afbouwen van de uitzetacties vanaf 1978 zette een forse daling in. Sinds 1993 is een volledig uitzetverbod van kracht, al worden er nog steeds onbekende aantallen illegaal uitgezet. In najaar en winter mogen fazanten bejaagd worden.

Fazanten zijn dus 'exoten' met een eeuwenoude historie. Ze zijn zodanig lang ingeburgerd (al vóór 1900) dat ze wettelijk gezien als inheemse soort worden beschouwd. De fazant is echter minder goed bestudeerd dan andere boerenlandvogels met zo'n forse afname. Een populatiestudie om te bezien waarom hij zich in de ene regio beter handhaaft dan de andere is helemaal geen slecht idee.

>> Trend van de fazant in verschillende regio's en biotopen (index, waarbij 1990 = 100).

>> Foto: Marcel van Kammen

>> Fazanthaan. Foto: Wies Vink

Maar over honderd jaar?

In voedselarme gebieden als de Veluwe zijn fazanten al verdwenen, maar houden ze het elders wél vol? Net als bijvoorbeeld de patrijs is ook de fazant gebaat bij dekking in het landschap in de vorm van heggen, ruigtes en akkerranden. Zo leven in Zeeland in gebieden met faunaranden gemiddeld bijna vier keer zoveel fazanten als in regulier agrarisch gebied.¹ Ook de duinen zijn er nog aardig bedeed. Zeeland neemt echter een bijzondere positie in. Het is dé fazantenprovincie, goed voor een vijfde van de Nederlandse populatie. Nog niet alle duingebieden, van nature in trek vanwege onder meer de goede uitzichtposten, zijn hier bezet door vossen. Ruigtes en faunaranden vormen een veilige uitvalsbasis om bijvoorbeeld oogstresten te eten. Al suggereren plotselinge waarnemingen van grote groepen dat er verspreid in de hele provincie nog weleens fazanten worden uitgezet.²

Het is maar de vraag in hoeverre zulke uitzettingen de stand kunstmatig hoog kunnen houden. In Engeland, waar deze praktijk wel is toegestaan, worden jaarlijks ongeveer 43 miljoen (!) jonge fazanten uitgezet. Ruim een derde wordt geschoten. De rest van de uitgezette vogels sterft om andere redenen, want de voorjaarsstand blijft - opvallend genoeg - on-

geveer gelijk. Waarschijnlijk beweegt de stand van predatoren zoals vossen en zwarte kraaien evenredig mee.³ Ontspring je als fazant die dans, dan spelen er nog allerlei andere factoren mee. Zo laat onderzoek in West-Duitsland zien dat fazantenkuikens vaak aan voedselgebrek lijden en ziek worden.⁴ Jonge hoenderachtigen hebben eiwitrijke insecten nodig, zoals wantsen en vlinderrupsen. De forse afname van zulke prooidieren in het landelijk gebied is algemeen bekend. Voor fazanten is het daar armoe troef en de vraag rijst of de soort het doemscenario van de patrijs achterna gaat.

Welke soorten kunnen we verwachten?

In de tweede helft van de twintigste eeuw nam het aantal soorten exoten dat zich in ons land vestigde sterk toe. Een deel ervan broedt vanaf de jaren zeventig structureel in Nederland. Recente nieuwkomers zijn de grote Alexanderparkiet, in de regio Amsterdam-Haarlem, en de bruinkopdiksnavelmees nabij Weert. De aantallen nemen toe en misschien gaan ze zich verspreiden over een groter gebied.

» Sint-Helenafazantjes
Foto: Harvey van Diek

Voor nieuw te verwachten exoten kunnen we kijken naar soorten die het elders in Europa goed doen. Vooral in de mediterrane regio wist zich een aantal kleine zangvogels succesvol te vestigen, zoals treurmaina, Sint-Helenafazantje en Japanse nachtegaal.

De laatstgenoemde soort lijkt een kanshebber voor vestiging in onze contreien. De Japanse nachtegaal, afkomstig uit Azië, is populair onder vogelhouders vanwege zijn zang. Deze kleurrijke zangvogel ter grootte van een koolmees heeft zich gevestigd in delen van Spanje (Catalonië), Zuid-Frankrijk en Italië en is op sommige plaatsen één van de talrijkste soorten. Hij lijkt ook in een wat gematigder klimaat te kunnen overleven, getuige de aanwezigheid van een populatie in de omgeving van Parijs. Onderzoekers voorspellen onder meer op grond van klimaatprognoses dat uitbreiding tot in Noordwest-Europa mogelijk is.

Tot nu toe wordt de Japanse nachtegaal in Nederland echter weinig in het wild gezien, jaarlijks op minder dan tien locaties. Waarschijnlijk broedde hij in 1999 bij Diemen in Noord-Holland.

Bronnen

- p3 ¹Keller V., Herrando S., Vorišek P. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- p6 ¹van Dijk K. & Majoor F. 2019. Dutch Birding 41: 250-253.
²Koffijberg K. & van Winden E. 2020. Sovon-Nieuws 33(2): 10-11.
- p7 ¹Wymenga E. 1999. Limosa 72: 106-107.
²de Vries C. & Bijlsma R.G. 2011. De Takkeling 19: 76-80.
³van Dijk J. 2000. De Takkeling 8: 218-220.
⁴Keller V., Herrando S., Vorišek P. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- p8 ¹van Kleunen A. & Lemaire A.J.J. 2014. A risk assessment of Mandarin Duck (*Aix galericulata*) in the Netherlands. Sovon, Nijmegen.
²Majoor F. 2014. Kijk op Exoten januari 2014: 10.
³Smits R.R. et al. 2010. A risk analysis of the sacred ibis in The Netherlands, including biology and management options of this invasive species. Bureau Waardenburg, Culemborg.
⁴van Kleunen A. 2017. Kijk op Exoten april 2017: 8.
- p9 ¹van Kleunen A. 2017. Kijk op Exoten januari 2017: 4-5.
²www.spanjevandaag.com
³Buiter R. 2017. Sovon-Nieuws 30(4): 14-15.
⁴Lensink R. & van der Have T.M. 2013. Risk analysis of the Vinous-throated Parrotbill in The Netherlands. Bureau Waardenburg, Culemborg.
⁵Luoni F. 2008. Eco-ethological characterisation of the alien species Vinous-throated Parrotbill *Paradoxornis webbianus* and evaluation of its effect on indigenous species. PhD thesis, Insubria University, Italy.
- p10 ¹Le Louarn M. et al. 2016. Journal of Ethology 34: 292-298.
²Deguines N. et al. 2020. Science of the Total Environment 734/139263.
³Strubbe D. & Matthysen E. 2009. Biol. Conserv. 142: 1588-1594.
⁴Newson S.E. et al. 2011. Ibis 153: 509-516.
⁵Haarsma A.J. & van der Graaf C. 2013. De Levende Natuur 114: 10-13.
⁶Hernández-Brito D. et al. 2018. R. soc. open sci. 5: 172477.
- p11 ¹Klaassen O. 2015. Sovon-rapport 2015/18. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
²van Kleunen A. 2017. Kijk op Exoten: 4-5.
³De Baerdemaeker A. 2011. Straatgras april 2017 23(1): 8-10.
- p14 ¹Kleyheeg E. et al. 2020. Limosa 93: 1-14.
- p15 ¹Kleyheeg E. et al. 2020. Limosa 93: 1-14.
- p17 ¹Vergeer J.-W. et al. 2013. Sovon-rapport 2013/62. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
²Meininger P.L. 2021 (in prep). Fazant - *Phasianus colchicus*. Avifauna Zeelandica. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
³Avery M. 2019. British Birds 112: 372-389.
⁴Liebing J. et al. 2020. PLoS ONE 15(6): e0234044.

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Vogels zijn de graadmeters van onze natuur. Om precies te weten hoe het gaat met de vogels in Nederland, organiseert Sovon door het hele land vogeltellingen. Duizenden vrijwilligers doen hier al tientallen jaren aan mee. Mede dankzij hun inzet is Sovon in staat om de vogelstand op de voet te volgen en jaarlijks actuele gegevens te presenteren.

Publicaties

De Vogelbalans is een jaarlijkse uitgave van Sovon waarin we inzicht geven in de stand en trend van vogelsoorten. Naast deze Vogelbalans brengen we jaarlijks verschillende rapporten uit, waarin we resultaten van projecten delen: sovon.nl/publicaties

Colofon

Tekst:

Fred Hustings, Albert de Jong (hoofdredactie), André van Kleunen, Chris van Turnhout

Eindredactie:

Fred Hustings

Beeldredactie:

Harvey van Diek

Vormgeving:

John van Betteray & Bureau Viesrood

Gegevensbewerking:

Erik van Winden

Drukwerk:

Veldhuis Media, Raalte

Foto's omslag:

Halsbandparkiet (Jens Stahl) & Mandarijneend (Ruurd Jelle van der Leij)

© 2020 Sovon Vogelonderzoek Nederland

Overname van informatie uit de Vogelbalans is toegestaan met bronvermelding **Vogelbalans Sovon 2020**

Bij de samenstelling van de Vogelbalans betrachten we uiterste zorgvuldigheid. Sovon is niet aansprakelijk voor eventuele fouten die in deze uitgave voorkomen.

Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen

Telefoon: 024 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

sovon.nl/vogelbalans

Meedoen?

Kijk welk project er bij je past en leer vogels tellen.

> sovon.nl/iktelmee

>> Zwarte zwanen
Foto: Ran Schols

Een Vogelbalans over exoten

De vogels die niet van nature voorkomen in ons land vormen een omstreden groep. Velen zien ze liever gaan dan komen. Bij de tellingen horen exoten er gewoon bij, zoals deze kleurrijke mandarijneend. Op basis van al die gegevens kunnen we in deze Vogelbalans een beeld schetsen van hun voorkomen.

